

Kariyerde Ebeveyn Etkisi

Yazar: Ahmet Veli Olgundeniz

ÖZ

Günümüzde sıkça karşılaştığımız “kariyer” sözcüğü Türkçeye Fransızca “*carriere*” sözcüğünden geçmiştir (Bingöl 2006, 284-285). Kariyer, bireyin çalışma yaşamı boyunca herhangi bir iş alanında ilerlemesi, deneyim ve beceri kazanmasıdır (Erdoğan 2003, 11). Kariyer daha geniş bir ifadeyle; para, saygınlık, prestij, başarı arzusu, daha iyi bir yaşama biçimi, bireyin önüne çıkan fırsatlar, ödüller, terfiler, yaşam boyu gelişim şeklinde tanımlanabilir (Gürüz ve Özdemir Yaylacı 2009, 184). Kariyer, kişisel ve örgütsel hedeflerle doğrudan bağlantılı olup, kişinin hayatı boyunca yaşayacağı ve kısmen kontrol altında tutabileceği iş tecrübesi ve faaliyetleriyle bağlantılı bir süreçtir (Güzel 2005, 121). Daha genel bir kanaat ise kariyerin bir üretim süreci olduğudur. Yaşı kaç olursa olsun bir insan üretim çemberinin içindeyse kariyer sürecinden bahsedebiliyoruz.

Aslında hayatın ta kendisi olarak adlandırabileceğimiz bu sürece başlarken doğru karar verebilmek çok önemli. Aileler tam aksini iddia etseler de çocuklarının kariyer tercihleri üzerinde önemli bir role sahipler.

Marmara Üniversitesi tarafından 14 ilde yaklaşık 30 bin öğrencinin katılımıyla yapılan “Üniversite Tercih Anketi”, öğrencilerin aileleriyle ilişkileri anlamında çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur (Yılmaz Bülent 2011). Ankete göre, öğrencilerin yüzde 54,55’i seçtikleri bölümden memnun olmadıklarını, yüzde 59,9 ise babalarının istediği bölümü tercih ettikleri belirtmiştir. Anket değerlendirmesinde ailenin farkında olmadan çocuklarını etkilediği belirtilmektedir. Yine bu çalışmada, ailelerin bu etkisinin bilinenin çok üstünde olduğu, vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kariyer, meslek, anne baba, tercih, aile, etki

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	2
Bölüm I: Giriş	4
<i>Problem Ne?</i>	5
<i>Amaçlar</i>	5
<i>Kavramların tanımı</i>	5
<i>Öngörüler ve Sınırlar</i>	6
Bölüm II: Literatür İnceleme	
<i>Çocukların Kariyer Arzuları Teorileri</i>	6
<i>Aile Değerleri ve Beklentiler</i>	9
<i>Aile-Çocuk İlişkisi</i>	11
<i>Cinsel Sosyalleşme</i>	16
<i>Annenin Etkisi</i>	18
Bölüm III: Özet, Analiz ve Tavsiyeler	13
<i>Özet ve Literatür Araştırması Analizi</i>	13
<i>Gelecek Araştırmalar İçin Tavsiyeler</i>	14
<i>Kariyer Danışmanları İçin Tavsiyeler</i>	14
Referanslar	15

Bölüm I: Giriş

Kariyer tercihi, bir anlamda da meslek tercihi yapmak, bir gencin hayatındaki belki de en önemli dönüm noktasıdır. Bu tercih kişinin daha sonraki hayatının nasıl olacağını, potansiyelini nasıl değerlendirebileceğini, mutlu mu yoksa mutsuz mu olacağını belirleyebilecektir. Kariyer seçiminin kişinin kendi başına aldığı bir karar olduğu düşüncesinin yaygın olmasına karşın, araştırmalar, aile, sosyal çevre, ekonomik faktörler, okul hayatının, kişinin tercihi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir (Ferry, 2006). Bir başka çalışmada da yine, öğrencilerin beyanlarına göre, ailelerin bu etki kaynakları arasında başı çektiği ortaya konulmuştur (Kniveton, 2004).

Ailenin kariyere bakışı ve aile ile ilgili unsurlar kariyer seçimi süreciyle yakından ilişkilidir. DeRidder, eğitim düzeyleri düşük olan ailelerin çocuklarının kariyer seçimini geciktirdiğini vurgulamaktadır. DeRidder'e göre, sınırlı gelir ve düşük eğitim düzeyi olan ailelerin çocuklarının eğitim imkânları sınırlanmakta ve böylece çocuklar ileriki aşamalara geldiklerinde profesyonel kariyer hedeflerine ulaşma ve mesleki seçimler yapma konularında zorlanmaktadır (DeRidder 1990: 30). Ailenin yapısı, iletişim şekli de çocuğun kariyer gelişim sürecini etkilemektedir. Anne ve babanın birlikte veya ayrı yaşadığı aile yapılarında çocukların da kariyer tercihleri farklı olmaktadır (Kniveton, 2004).

Ragıp Özyürek ve Meral Kılıç Atıcı'nın bir çalışmasında (R. Özyürek, M. Kılıç-Atıcı - 2002 - pdrdergisi.org) çocukların meslek tercihlerinde anne ve babalardan yararlandıklarını, özellikle profesyonel mesleğe sahip annelerden daha fazla etkilendiklerini ortaya konmuştur.

Çocuğun kişilik yapısının oluşmasında anne-baba etkisinin önemli bir yeri ve değeri vardır (Yörükoğlu, 1989). Uyumlu ve baskıdan uzak bir ailede, tutarlı ve sağlıklı ilişkiler içinde yetişen çocuk, özerk bir birey olarak yetişkin yaşamına ulaşabilir (Yavuzer, 2009). Çocuk, kültürel değerlerini, temel alışkanlıklarını, gelişim görevlerine karşı yaklaşımlarını aile ortamında kazanır. Çocuğun olumlu bir benlik tasarımı oluşturmasında yeterlilik duygusu kazanmasında anne-babası ile etkileşiminde aldığı geri bildirimler çok önemli rol oynar (Akkaya, 2008). Bunun yanı sıra olumsuz anne-baba tutumlarının, okul başarısı (Duchesne & Ratelle, 2010), kaygı (Erkan, 2002), benlik saygısı ile atılganlık seviyesi (Ünüvar, 2007), özerklik gelişimi (Beyers & Gossens, 1999), problem çözme becerisi (Arı & Seçer, 2003) gibi değişkenlerle ilişkisinin olduğunu gösteren çalışmalar vardır.

Çoğu öğrencinin mesleki yönelimini, çevrenin, anne-babanın çocuğu için uygun gördüğü, seçenekler oluşturmaktadır. Burada ailenin, çocuğun gelecekle ilgili planları ve tercihleri noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Aile bu rolü çocuğu yönetmek veya zorlamaktan çok, yönlendirici ve ona gerekli destekleri (ilgi, enformasyon, araştırma vb.) sağlamak yönünde kullanılmalıdır (G.Ö Yaylacı 2007). Bilinenin aksine öğretmenlerin gençlerin meslek tercihi üzerine etkisi anne ve babanınkiyle kıyaslanamayacak kadar azdır (Kniveton, 2004).

Ancak, araştırmalar ailelerin meslek seçiminde çocuklarını özgür bıraktıklarını ve bir tesir yapmadıklarını düşündüklerini ortaya koyuyor. Çocuklar, okul yöneticileri ve rehberler aile etkisinin varlığından bahsederken ebeveynin bu etkinin çok az veya hiç olmadığını savunması ortada ciddi bir algı farkı olduğunu gösteriyor (Ferry, 2006; Kniveton, 2004). Ortada böyle bir algı farklılığı varken ailelerin çocuklarının kariyer tercihleri üzerine etkilerinin sonuçlarını araştırmak önem kazanıyor.

Aslında çocuklar, daha 2 yaşlarındayken, meslekleri anne ve babalarının ağızlarından tanımaya başlamaktadır (Havighurst, 1964). Aileler, çocuklarının yanında mesleklerden, görev tanımlarından, statülerden bahsetmeye başladıkları andan itibaren çocukları etkileme süreçleri de başlamaktadır. Ebeveynlerin, farkında olmayarak, iş yaşamına bakış açıları, normları ve değerleri çocukların bilinçaltını etkilemektedir. Bu kapsamda ebeveynlerin, çocuklarını yetiştirirken kendi değer ve normlarını da, direkt söylemeseler bile, dolaylı yollardan onlara aktardıkları gerçeğini anlamaları çok önemli (Simpson, 2003).

Anne ve babalar çocuklarının meslek seçiminde okulda aldıkları eğitim, öğretmenleri ve arkadaşlarının en fazla etkiye sahip olduğunu düşünürken araştırmalar ebeveynin çocuğun okul yaşamına gösterdiği ilğinin daha etkili olduğunu ortaya koymuştur (Lavine, 1982).

Pek çok yetişkin, çocukların sezgisel algılamalarını, ciddiye almaz (Jacobsen, 1999). Poulter'a (2006) göre çocuklar, anne ve babaların davranışlarını, düşünceleri, yorumlarını sürekli kaydeden bir kamera gibidir (syf. 174). Mesela aile içinde mesleklere yönelik cinsiyet anlamında bir ayrımcılık varsa ve buna çocuk şahit oluyorsa çocuğun bilinçaltı bundan direkt olarak etkilenecektir (Lavine, 1982).

Michael Rutter'a (Otto, 2000 syf. 111'de anıldığı üzere) göre çocuklar hayatlarıyla ilgili önemli konularda anne ve babalarının değerlerini kabul etme eğilimindedir. Benzer olarak Otto'nun (2000) bir araştırmasında lise öğrencilerinin yüzde 93'ünün anne ve babalarının değerlerine benzer kararlar aldıklarını ortaya koymuş olup, bu araştırma çocuklarının ebeveynlerinin etkisinden bağımsız olarak karar alabildikleri tezini çürütmektedir.

Çocukların, kendi norm ve değerlerini keşfetmek üzere bir yolculuğa çıkmak yerine, içgüdüsel olarak ailelerinin değer ve normlarıyla bağlantı kurmayı arzuladıklarını düşünebiliriz (Poulter, 2006). Jacobsen'e (1999): "Eğer ailenizin norm ve değerleri sizin istek, beklentilerinizle uyuyorsa güçlü bir kariyer kararı alabiliyorsunuz ancak, bu uyum sağlanmazsa kendinizi şaşkın ve boşlukta hissedebilirsiniz." demektedir (Jacobsen, 2010, syf. 101). Bu ve buna benzer pek çok sebepten dolayı ailelerin, çocukların kariyerleri üzerindeki etkilerini anlayabilmeleri, çok önemlidir.

Problemin Tanımı

Bu çalışmayla amacım ebeveynlerin ergenlerin kariyer tercihleri üzerindeki etkisinin daha geniş araştırılmasına önayak olmaktır. Bu önemli bir konu olup ülkemizde ebeveynlerin, kendi norm ve düşüncelerinin, yaşayış tarzlarının, çocukların kariyer tercihleri üzerindeki etkisini henüz kavrayamamış olduğunu düşünmekteyim.

Lise öğrencilerin velilerinden aldıkları manevi destek arttıkça mesleki olgunluklarının arttığı bulunmuştur (Sürücü, 2005). O' Brien, Friedman, Tipton ve Linn (2000) ebeveynnden algılanan dışsal desteğin ergenlerin eğitsel ve mesleki öz yetkinlikleri ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Ebeveynnden algılanan destek arttıkça ergenlerin kariyer kararlarına daha sıkı sarıldıkları (Kush ve Cohran, 1993), matematik ve fen bilimleri ile ilgili konulara ilişkin öz yetkinliklerinin (Lopez, Lent, Brown ve Gore, 1997) arttığı bulunmuştur. Ebeveyn etkisi yukarıdaki örneklerdeki gibi bir avantaja dönüşebilecekken bazı koşullarda ciddi bir engele dönüşmektedir. Bu bağlamda ebeveynin çocuğunun kariyer tercihini nasıl etkilediği sorusunu araştıran bir literatür taraması yapılmıştır.

Amaçlar:

Bu çalışmanın temelinde 4 ana amacı var:

1. Ebeveyn etkisini 4 kariyer gelişim teorisi kapsamında incelemek,
2. Ebeveyn beklentileri ile çocuğun kariyer kararı arasındaki ilişkiyi gösteren araştırmaları bir araya getirmek,
3. Aile içinde cinsel sosyalleşme ve bunun kariyer algısına etkisini araştırmak,
4. Ebeveyn çocuk ilişkisinin kariyere olan etkisine içsel bakış katmak.

Kavramların Tanımlanması

Bu çalışmanın kolay anlaşılabilir olması adına terimler aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Kariyer - "Birisinin teorik veya pratik bir eğitim almak suretiyle elde ettiği bir meslek kastedilmektedir" (Mish, 2004, syf. 187).

Cinsel Sosyalleşme - "Bireylerin sahip oldukları cinsiyet bazında yapabilecek veya yapamayacakları işleri gösteren ayırım" (Hesse-Biber & Carter, 2000, syf. 94).

Ebeveyn -"Birisini dünyaya getiren, onu bakıp büyüten ve gelişiminden sorumlu olan kişi/kişiler" (Mish, 2004, p. 900).

Sosyo Ekonomik Statü (SES) -"Bireyin veya grubun sosyo ekonomik hiyerarşi içinde yer aldığı pozisyon. Sosyo ekonomik statü , meslek, eğitim, gelir, refah düzeyi ve ikamet edilen yer gibi koşullarla bağlantılıdır (Hirsch, Kett & Trefil, 2002).

Ön kabuller ve Sınırlandırmalar- Bu konu için literatürü incelerken, bütün çocukların ebeveynlerinin kariyerlerini tanımlayıp tarif edebilecekleri, ebeveynlerin de çocuklarını yetiştirirken düzenli profesyonel bir işe sahip oldukları farz edilmiştir.

Bu ön kabullere ek olarak bazı sınırlandırmalar da getirilmiştir. Bu çalışmada ebeveynlikle ilgili değişkenlerin (cinsiyet, kültürel farklılıklar, eğitim düzeyi, gelir durumu) tamamı göz önüne alınmamıştır. Bu araştırmada yer alan bilgiler her toplum için doğru olmayabilir. Toplumlara göre değişebilen ebeveyn beklentilerinin tamamı bu çalışmada yer almayabilir.

Bölüm II: Literatür Taraması

Çocukların kariyer tercihlerindeki ebeveyn etkisini anlayabilmek için öncelikle 4 ana kariyer geliştirme teorisine bir göz atmak gerekecektir. Bu teoriler: Anne Roe (1957), Robert Havighurst (1964), Linda Gottfredson (1981) ve Eli Ginzberg (1988).

Bu dörtlü içinde kariyer seçimi konusunda ilk çalışmayı içine çocukluk evrelerini de katarak Eli Ginzberg yapmıştır. Ginzberg'in teorisine göre meslek seçimi üç ayrı evrenin tamamlanmasıyla ortaya çıkıyor:

Fantezi seçimler (11 yaş öncesi): Bu dönemde çocuk genellikle çevresindeki kimselere karşı geliştirdiği özdeşime göre bazı meslek tercihlerini ifade eder.

Geçici seçimler (11- 17 yaş arası): Seçimlerin ilgilere dayandığı "ilgi" dönemi, yeteneklerin dikkate alındığı "yetenek" dönemi, bireyin toplumda bir yer edinmeyi düşündüğü "değer" dönemi ve bireyin bir iş veya ileri eğitimi düşünmeye başladığı "geçiş" dönemi.

Gerçekçi seçimler (17-21 yaş arası):

Araştırma: Bireyin meslek seçimi sorunu üzerinde düşünmeye başladığı dönem.

Billurlaşma: Bireyin kendini verebileceği mesleği seçmesini etkileyen çok çeşitli faktörleri değerlendirdiği dönem.

Belirleme: Seçeneklerin belli meslek amaçlarına göre değerlendirildiği dönem.

Ginzberg, meslek seçiminin, bireyin meslek hazırlığı, amaçları ve çalışma dünyasının gerçekleri arasında en üst uyumu bulmak için, yaşam boyu süren bir karar verme süreci olduğunu vurgulamıştır (Ginzberg 1972). Ayrıca bireylerin, özellikle kendi yaşamlarını ve mesleklerini şekillendirmek için uygun seçimler yapabileme şansları varsa, karar verme sürecinde aktif olduklarını belirtmektedir. Bununla birlikte, bireylerin meslek seçiminde geçmişe ve şu ana ait birçok engelle karşılaşabileceklerini ve kendi inisiyatiflerini kullanamayacaklarını da ifade etmiştir.

Ginzberg (1988) gençlere "İlgileriniz, kapasiteniz, değerleriniz, fırsatlarınız ve çevresel sınırlamalarınız arasında bir uzlaşmaya varmanız gerekir." der (syf. 361). Ginzberg açıkça ifade etmediği için ebeveyn etkisinin fırsatlar ve çevresel sınırlandırmaların içinde yer aldığını düşündürmektedir. Ginzberg (1988) ailelerin çocuklarına "Senin sadece mutlu olmanı istiyorum. İsteddiğini seç" diyerek işin içinden sıyrıldığını söyler (syf. 362). Ginzberg ebeveynlerin çocuklarının kariyer tercih ve planlamalarına daha fazla müdahil olmaları gerektiğini düşünür. "Hiçbir ergen meslek seçimini tek

başına yapmaz" cümlesi ona aittir. Ginzberg (1988) ayrıca diğer teorisyenleri gençlerin meslek tercihinde hangi unsurların daha etken olduğunu araştırmaları için teşvik eder (syf. 362).

İkinci teorisyenimiz Havighurst (1972) bireylerin ekonomik bir kariyerde karar kılariken yaşamları boyunca 6 özgül evreden geçtiklerini ileri sürmektedir (bunlardan dördü aşağıda görülmektedir).

Havighurst'un mesleki gelişim evreleri

(5-10 yaş arası) Çalışan biriyle özdeşleşme;

Baba, anne, diğer önemli insanlar. Çalışma kavramı, benlik idealinin önemli bir parçası haline gelir.

(10-15 yaş arası) Çalışmanın temel alışkanlıklarını kazanma;

Bireyin zamanını ve enerjisini ev işlerini ve okul ödevlerini yapmak için düzenlemeyi öğrenmesi. Uygun durumlarda işi oyundan önceye almayı öğrenme.

(15-25 yaş arası) Mesleki yapıda bir çalışan olarak kimlik kazanmak;

Bir mesleği seçme ve ona hazırlanma. Meslek seçimi ve ekonomik bağımsızlığın güvencesi için bir temel olarak iş deneyimi edinmek.

(25-40 yaş arası) Üretici bir insan olmak;

Mesleğinin becerilerini geliştirmek. Mesleğinde merdivenleri tırmanmak (Adams, 1976, s. 498-499).

5-10 yaşları arasında görülen çalışan birisiyle özdeşleşme noktasında çocuğun anne veya baba ile bir özdeşleşim içine girer (Havighurst, 1964). Bunun dışında Havighurst ebeveyn etkisi konusuna temas etmemekle birlikte tartışabileceğimiz birkaç faktörü ortaya koymuştur. Havighurst çocukların yukarıdaki basamakları teker teker ve başarılı olarak geçmeleri gerektiğini düşünür. Havighurst'tan farklı olarak bazı araştırmacılar çocukların entelektüel, sosyal ve ahlaki gelişimlerinin ebeveyn tarafından şekillendiği fikrini desteklemektedirler (Hesse-Biber & Carter, 2000; Otto, 2000).

Üçüncü teorisyenimiz Anne Roe (1957), çocukların yaşamı boyunca anne ve babalarının kariyerlerine direkt etki ettiğini ortaya koymaktadır. Roe'nun teorisi hepimizin yakından bildiği Maslow'un "İhtiyaçlar Teorisi" ile oldukça ilintilidir.

Bireyin mesleki gelişimi, doğrudan doğruya, çocukluk yıllarında geliştirilen ilgiler ve bu ilgilerin temelinde yatan ihtiyaçların nasıl karşılandığına bağlıdır. Buna göre çocuk aile ilişkileri ilgiler ve ihtiyaçlar bunların gelişme ve doyum düzeyleri meslek seçiminin ilk belirleyicileri olarak kabul edilmektedir. Bu kuramın aşamaları şöyledir:

1) İhtiyaçların şiddeti başarıdaki güdülenme derecesini gösteren temel bir belirleyicidir.

2) Normal olarak ihtiyaçların doyurulması bireyin bilinçaltı güdü kaynakları geliştirmesine engel olur.

3) Doyurulmamış ihtiyaçlar yüksek düzeydeki bir ihtiyaç ise silinmiş gibi görünür, alt düzeydeki doyurulmamış ihtiyaçlarda üst düzeydeki bir ihtiyacın hissedilmesine engel olur.

4) Hissedildiği halde karşılanması geciktirilmiş ihtiyaçlar bilinçaltı güdü kaynakları haine gelirler (Kepçeoğlu 64-65-66-67).

Roe'ye göre, bireylerin çocuk yaşlarda karşılanmayan ihtiyaçları ya tamamen ortadan kalkacak ya da birey için olumsuz bir motivatör olarak kalacaktır. Örneğin, Roe (1957) çocukların yapıları gereği meraklı olduklarını ve soru sorduklarını hatırlatarak çocuklara soru sormamaları ve meraklı olmamaları söylendiğinden onun bu davranışının bloke edildiğini söylemektedir (syf. 213). Bununla birlikte Roe, ebeveynlerin tutumlarının çocukların davranışları üzerinde belirleyici etkilerinden bahsetmektedir.

Anne Roe, çocukluk döneminde yaşanan duygusal deneyimlerle, anne - baba - çocuk arasında kurulan duygusal ilişkilerin bireyin meslek seçimini etkileyebileceğini ileri sürer. Hatta çocuklarında üzüntü ve kırıklık dolu deneyimler yaşamış olan bireylerin daha çok nesnelere üzerinde çalışılan işleri,

çocukluklarında sevgi, şefkat ve güvene dayalı ilişkiler kurmuş olanların insanlara yönelik meslekleri tercih ettiklerini savunur. Ona göre ebeveynlik modellerinin çocukların kariyer tercihleri üzerinde majör etkileri bulunmaktadır.

Roe'ye göre ebeveyn çocuk ilişkisi şöyle özetlenebilir:

A - Aşırı duygusal yoğunlaşanlar

I- Çocuğun üzerine aşırı düşen ebeveynler; Çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını , sevgi ve saygı görme ihtiyacını doyururlar ama bu doyurma işlemi düzenli değildir. Temel ihtiyaçların doyumuna büyük önem verilir ancak çocuğun korunma sevgi ve saygı görme ihtiyaçları çoğu kez çocuk ana babaya bağımlı olduğu sürece doyurulur. Çocuğun kendini gerçekleştirmesine olanak verilmez.

II- Aşırı talepkar ebeveynler; Çocuklardan her zaman kusursuz işler beklerler ve çocuklarını sıkı bir eğitime tabi tutarlar. Üstün başarı isterler. Statü ve prestije çok önem verirler. Çocukları üstün başarı gösterdikleri ve kendilerine bağımlı oldukları ölçüde sevgi ve saygı gösterirler.

Üzerlerine aşırı düşülen çocuklar bağımlı bir kişilik geliştirerek , başkalarının görüşlerine büyük önem verirler. Bu kimseler başka insanlarla bir arada olmaya veya insanlarla ilgilenmeyi gerektiren mesleklere yöneleceklerdir.

B- Çocuğu ihmal etme tutumları

I- Duygusal olarak reddetme; Fiziksel ihtiyaçları açıkça ihmal etmezler ama çocuğu kasıtlı olarak her türlü doyumdan yoksun bırakırlar.

II- İhmal etme; Çocuğun doyumdan yoksun bırakılmasında bir kasıt yoktur.

Reddedici ana babaların çocukları , sevgisiz bir ortamda yetiştikleri için başkalarına karşı savunu bir tutum belki de saldırgan eğilimler geliştireceklerdir. Bunlar meslek seçerken doyurulmamış olumsuz eğilimlerine toplumca kabul edilebilir bir ifade yolu ararlar. Böylece ya insanları tümüyle redderek insan olmayan şeylerle uğraşmayı gerektiren meslekleri seçerler ya da insanlarla ilgilenmeyi gerektiren mesleklere girerler fakat burada insanları obje gibi algırlar.

C- Kabulkar olma

I- Rastgele kabul; Çocuğun gelişimine karışmayan ama bunu bilinçli olarak değil de yeterince vakit ayıramadığı için çocuğu serbest bırakan ana babalar

II- Seçerek kabul; Çocuğun doğal gelişimine karışmadan onun gizil güçlerini kullanmaya ve bağımsız olmaya teşvik eden ve bunu da bilinçli ve planlı olarak yapan ana babalar

Kabul edici ana babaların çocukları sevilme ve saygı görme gereksinimlerini doyurdıkları için artık bu gereksinimler davranışı belirlemede bilinç dışı güdü haline dönmeyecekler ve bu kimseler meslek seçerken insan ve insan olmayan mesleklere savunucu olamayan bir tutumla yönelebileceklerdir (Roe, 1957, p. 214).

Son kuramcımız ise Linda Gottfredson. Gottfredson'un kuramı, meslek tercihi kuramı, karar verme süreci, cinsiyet, zeka, sosyo-ekonomik düzey gibi bireysel faktörleri ve bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek için kullandıkları stratejiler gibi unsurları bir bütünsellik içinde ele almakta ve sentezlemektedir. Ancak, Gottfredson'un meslek seçimine ilişkin görüşleri, eklektik bakış açısının ürünlerinden daha farklı açıklamalar getirmektedir. Bu süreç yedi merkezi kavram üzerine inşa edilmiştir.

Bunlar: Benlik kavramı, meslek algısı kavramı, mesleklerin bilişsel haritası kavramı, meslek tercihi, meslek eğitimi ve mesleklere girebilirlik kavramı, meslek seçimi kavramı ve ulaşılabilir seçimler bölgesi kavramlarıdır. Benlik kavramının temelini Super'in açıklamaları oluşturmaktadır. Benlik algısı geçmişi ve geleceği içeren bazen sosyal gerçeklikle ilgili bazen de tamamen psikolojik içerikli olan bir kavramdır (cinsiyet, sosyal sınıf, zeka ilgiler ve değerler gibi). Meslek algısı kavramı bireylerin mesleklere ilişkin tanımlamaları, meslek türü, sosyal düzen, meslek alanı gibi unsurları içine almaktadır. Mesleklerin bilişsel haritası kavramı, Gottfredson'un kuramına özgü bir kavramdır ve mesleğin cinsiyete özgülüğü, sosyal düzeyi ve etkinlik konusu olarak üç parametre etrafında gerçekleşir.

Meslek tercihi, benlik algısı ile meslek algısı arasındaki karşılaştırma sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda birey, benlik algısıyla bağdaştırdığı mesleklere yönelirken, bağdaştıramadığı meslekleri reddeder. Bütün mesleklere giriş aynı derecede zorluk taşımaz. İşte mesleğe girebilirlik kavramı, bir mesleğe girişin kolaylığını/zorluğunu ifade etmektedir.

Tüm meslekler aynı kolaylıkla girilebilir nitelikte değildir ve birey tercih ettiği mesleklerin ona açık olup olmadığını değerlendirmek zorundadır. Bu değerlendirmeler, bölgedeki iş sahası, özel giriş koşulları, kültürel veya parasal birikim gibi ölçütlere göre yapılır. Girilebilirlik değerlendirmesi, olgusal gerçeklikle ilgili iken, tercih eylemi daha çok idealist eğilimdedir. Gerçekçilik kavramının, daha çok bir uzmanın, seçilen ile seçilmesi gereken arasındaki uzaklık konusundaki değerlendirmesinden geçmesinde yarar vardır.

Meslek seçimi kavramı da, bireyin idealist ve gerçekçi eğilimlerinin karşılaştırılmasının bir sonucudur. Ulaşılabilir seçimler bölgesi, girilebilir meslekler, meslek türü ve sosyal statü kavramlarının birbirleriyle ilişkilerinin bir grafik üzerinde gösterilmesi durumunda, mesleklerin yığılma gösterdikleri alanlardır. Bu bölge, bireyin iç dünyasında kendisi için uygun bulunduğu mesleklerin oluşturduğu bölgedir. Gottfredson'un kuramı, öne sürdüğü gelişim aşamalarının evrensel yönünü geliştirecek titizliğin gösterilmemiş olması, kuramın geçerliliğine ilişkin olarak kanıt/destek niteliği taşıyan deneysel araştırmalarla yeterince desteklenmemiş olması, meslek tercihi sürecindeki statik yapı ve uzlaşma sürecindeki belirsizlik gibi gerekçelerle eleştirilmektedir (Külahçıoğlu, 2001).

Gottfredson yukarıda belirttiğimiz süreçlerin hiçbirinde çocuğun ailesiyle olan etkileşimine direkt bir referans verilmemekle birlikte özellikle lise çağındaki çocukların diğer mesleklerle kıyaslandığında babalarının mesleğine dair bir takım bilgi ve becerileri elde etmeye daha yakın olduğu dile getirilmiştir (Gottfredson, 1981).

Gottfredson aynı zamanda çocukların büyük bir kısmının içinde bulunduğu gruba göre kariyer beklentisi geliştirdiğinden bahsederek, "Düşük gelir grubuna ait çocuklar yine düşük gelir getirici işlere yönelerek, başarı kıstaslarını da buna göre belirliyor (Gottfredson, 1981, syf. 563) demektedir. Ek olarak Gottfredson (1981) çocukların anne ve babasının arzuları ve meslekleri değerlendirmelerine yönelik kendilerine yön çizmekte olduğunu söyler. Kendisi aynı zamanda düşük gelir grubuna mensup ailelerdeki çocukların ebeveyn etkisine çok daha açık olduğunu vurgular. Bu gruptaki çocuklar yüksek bir zekaya sahip olsalar bile aileleri tarafından cesaretlendirilmedikleri sürece ileriye adım atmamaktadır (Gottfredson, 1981). Gottfredson çocukların kariyer seçiminde büyük ölçüde kendi kararlarıyla yol aldıklarını kabul etse de ebeveynlerin arzuları ve yönlendirmesinin etkisini de kabul etmektedir.

Ebeveyn değer ve beklentileri

4 Majör kariyer gelişim teorisini inceledikten sonra ailelerin çocukların kariyer seçimlerine olan büyük etkisini açıkça görebiliyoruz. Günümüzde pek çok kişi çocukların ve özellikle de ergenlerin aile değerlerini dikkate almadığını iddia etse de araştırmalar bunun tersini söylüyor. Michael Rutter'a göre (Otto, 2000) gençler (meslek seçimi gibi) majör konularda ebeveynlerin değerlerini paylaşma eğiliminde ve ileride karşılaşacakları bir takım sıkıntılarda da yine onların

rehberliğine başvurmaktadır. Yine ona göre ebeveynlerle yabancılaşmanın ergenliğin doğal bir sonucu olduğu ise tamamen bir mittir (syf. 111).

Anlaşılan çocuklar ve ergenler konu meslek seçimine geldiğinde ebeveynlerinin kendilerinden ne beklediğine fazlasıyla önem vermektedir. Hatta bazı durumlarda gençler ebeveynlerinin onaylamadığı meslekler için ailelerini ikna etme ve hatta araştırma konusunda bile isteksiz olmaktadır (Taylor, Harris, & Taylor, 2004).

Ebeveynler her ne kadar çocuklarını serbest bıraktıklarını söyleseler de özellikle (kendi arzularına uygun) bazı meslek dallarında çocuklarına aşırı destek vererek bir şekilde beklentilerini ortaya koymuş olmaktadır. Bu durum Ferry tarafından Pennsylvania'nın kırsal bir kesiminde yapılan araştırmada ortaya konmuştur (Ferry, 2006). Ferry tarafından, 12 odak grup oluşturularak yapılan bir araştırmada çocukların kararları üzerindeki aile etkisi incelenmiştir. Ferry "Ebeveyn bazı aktivitelerde gösterdikleri aşırı heves ve ilgi sayesinde çocuklarına aslında kendi tercihlerini bildirmiş oldu" der. Kniveton da Ferry den önce "Ebeveynler kendi istekleriyle uyumlu faaliyetlere daha hevesli bir şekilde destek vererek farkında olmadan bir yönlendirme yapmaktadırlar" demektedir (Kniveton, 2004)

Spesifik aktivitelere yönelik aşırı destekleme tavrının yanı sıra pek çok ebeveyn beklentilerini ve değerlerini aslında ev yaşamında birer norm olarak ortaya koymaktadır. Bank ve Marlin (Simpson, 2003) ebeveynlerin çocuklarına dayatmalar yapmak veya direktifler vermek yerine beklenti ve taleplerini bir sosyalleşme normu olarak ev içinde yaşattıklarını belirtmişlerdir. Örneğin, ebeveynler çocuğunun doktor olması, beklentisi içerisinde ise, ona bu yönde direkt bir yönlendirme yapmaktansa eve tıpla ilgili daha fazla kitap, yayın girmesini sağlaması gibi. Dolayısıyla çocuk da kendisini çevreleyen bu mesajları içselleştirerek kendi normlarını oluşturuyor ve kariyer hedefi koyarken de bu normlara uygun düşenleri tercih ediyor (Simpson, 2003). Bu fikir Otto'nun bir çalışmasında da ortaya konmuştur (2000). Lise bir düzeyindeki karşılıklı grupların hangi meslekleri tercih edecekleri yolunda bir araştırma yapıldı ve tercihlerinin anne babalarındaki ile benzerliği incelendi. Sonuçta araştırmaya katılanların yüzde 46'sının sonuçlarının ebeveynlerinki ile neredeyse tamamen benzeştiği yüzde 36'sının ise birbirine çok yakın olduğu anlaşıldı (Otto, 2000, syf. 113). Bu araştırmada, ergenliğe yaklaşan çocuklar ailelerinin normlarını kendi normları olarak kabul ediyor, sonucu ortaya çıkmaktadır.

Çocuğun ebeveynlerin değer ve normlarını kabul edip içselleştirmesi genellikle bilinçli olarak gerçekleşmemektedir. Jacobsen, "Ebeveynler, her ne kadar çocuklarının tamamen özgür iradeleriyle karar verdiklerini söyleseler de günlük yaşamda kendilerini yalanlayacak davranışlar göstermektedirler" (Jacobsen, 1999 syf.15) diyor. Aileler bir konu veya bir durum hakkında hiç konuşmasalar bile beden dilleriyle düşüncelerini açıklamış olur. Anne ve baba kendi beklentileri dışındaki bir iş kolundan bahsedildiğinde yorum yapmasalar bile vücut hareketleriyle memnun olmadıklarını ifade edebiliyor (Taylor ve Harris 2004). Jacobsen'e göre (1999) "Yetişkinler çocukların sahip olduğu sezgi ve içgüdüsel algılamaları hafife almaktadır (syf.14). Çocuklar ebeveynlerin ne söylediğinden çok aslında ne söylemediğini anlamaya daha çok önem verir. Çocukları için kati bir yönlendirme yapmamakla övünen ebeveynlerin neredeyse tamamının aklında spesifik bir meslek dalı bulunmaktadır (Jacobsen, 1999). Bununla ilgili Jacobsen'in anlattığı küçük bir örnek vardır:

Molly keman çalmasını sevmektedir. 12 yaşına kadar anne ve babası onun bu uğraşını destekler ve hoşlarına gider. Kısa bir süre sonra Molly'nin öğretmeni onun bir keman sanatçısı olması gerektiğini aileye söyler. Bu noktadan sonra aile Molly'nin müzik egzersizlerine olan ilgisini kaybeder. Molly ne zaman çalmaya başlası baba radyonun sesini yükseltir, anne ise bulaşık yıkamaya koyulur ve tabakları gürültülü bir şekilde yıkamaya başlar. Hal böyle olunca Molly bir süre sonra kendine olan güvenini kaybeder ve artık keman çalmaktan vazgeçer. Koleje gitmeye başladığında ise babasının parasızlık yüzünden okuyamadığı tıp fakültesine gidip doktor olmaya karar verir. Anne ve babası Molly'nin bu kararı karşısında heyecanlanır ve çok mutlu olur. Çünkü bu onun kararıdır (?)” (Jacobsen, 1999, syf. 16)

Yukarıdaki örnekte ailesi aslında Molly'nin doktor olmasını istemektedir ancak bunu direkt olarak sözel bir şekilde söylememiştir. Ebeveynler Molly'nin isteği olan kemani önemsememiş, görmezden gelerek isteksizliklerini ve tasvip etmediklerini bildirmiştir. Kızlarının tıp fakültesine gitmesini onun arzusu olarak ortaya koymalarına rağmen aslında kendi isteklerini kızlarına empoze etmişlerdir.

Ebeveyn çocuk ilişkisi

Elbette her ailede ebeveynlerin çocukları üzerine mutlaka bir etkisi olmaktadır. Ancak ebeveyn çocuk ilişkisinin nasıl olduğu çocuğun kişiliği ve kariyerini temelden etkilemektedir.

Li ve Kerpelman'a göre (2007) anne babasıyla iyi ve sağlıklı ilişkileri olan çocuklar yapacakları meslekleri seçerken onları mutlu etmeye çalışmaktadır. Öte yandan çocukların ebeveynlerle ilişkisinde bir kopukluk varsa kariyer tercihlerinde ebeveyn onayını aramamaktadır (Li & Kerpelman, 2007). Bu kopukluğun çocuğun kariyer tercihine olumlu etki edeceği düşünülebilir ancak bu kopukluğun farklı aileler için farklı yönleri olabilir. Mesela kimi ergenler ebeveynleriyle tamamen farklı olduklarını düşünerek bağlarını tamamen koparabilmekle birlikte bazı ergenlerde aralarında anlaşmazlık olduğunu düşünüp ama yine de birbirlerine bağlı kalabilir. Her iki durumda da ebeveynle arada bir kopukluk olmasına karşın dereceleri farklıdır. Yine, Li ve Kerpelman'a göre (2007) ergenin ebeveynlerinden uzaklaşması kendi kişiliğinin oluşması ve bir otonomi kazanmasına yol açabilir (syf. 113). Ancak ebeveynlerinden yeteri kadar kopamayan ve kendi otomonisini oluşturamayan, ebeveynlerine büyüyüp geliştiği halde hala çok yakın duran ergenlerin ailelerinin kariyer tercihlerini takip edecektir (Li & Kerpelman, 2007, syf. 113).

Ebeveynlerin çocuklarıyla aralarındaki bağın kopması veya ne oranda kopacağı sağlıklı ve dengeli ilişki kurabilmeye doğru orantılıdır. Burada ebeveynlerin kontrol eden ve destekleyen şeklinde iki yaklaşım sergilemesi önerilmektedir. Rathunde, Carroll ve Huang'a göre (2000), "Buradaki kontrolle anlatılmak istenen ebeveynin çocukları uyarması, disipline etmesi ve eğitmesidir." (syf. 115). Buna aynı zamanda ebeveynlerin çocukları için dilekleri ve beklentileri de girmektedir. Destek derken de: aile içindeki ilişkilerin sağlıklı ve sevgiye dayanması, ev içinde konforun sağlanması, çocuğun kendi düşüncelerini özgürce ifade etmesine olanak sağlanması ve yargılayıcı olmadan gerçek bir tarafsızlıkla dinlenmesi, çocuğun kendini keşfetmesine olanak sağlanması kastedilir (Rathunde, Carroll, & Huang, 2000, syf. 115). Ebeveynlerin aile içinde çocuklarına hem kontrol edici hem de destekleyici yaklaşım sergilemeleri salık verilir (Rathunde, Carroll, & Huang, 2000).

Aile içi ilişkilerde çocuğa yönelik yüksek kontrol ve yüksek destekleyicilik gösterildiğinde çocuğun kendini keşfetmesi, otonom kazanması ve bir mesleğe yönelmesinin çok daha sağlıklı olduğu görülmüştür (Rathunde, Carroll, & Huang, 2000). Chope (2006) "Ailenin uyarıcı, eğitici, kollayan ve yüksek seviyede destekleyen tavırları yanında yüksek beklentiler de ortaya konduğunda çocuğun yüksek seviyede bir eğitim alma ve güçlü kariyer hedeflerine sahip olması tetiklenmektedir" (syf. 32). Bu olguların hepsi bir arada bulunduğu ergenin öz güveninin arttığı ve bugünkü davranışlarının geleceğine ne tür katkılar koyabileceğini sorgulamaya başladığı görülmektedir (Rathunde, Carroll, & Huang, 2000).

Şu ana kadar araştırdığımız literatürlere göre, ebeveyn çocuk ilişkilerinin ergenin mesleki arzuları üzerinde doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Çocuk ailesiyle olan ilişkisini sağlıklı kurabiliyor kontrol ve desteği en üst seviyede görebiliyorsa mesleki yönelimine daha fazla önem verir daha fazla motive olabilmektedir. Ergenler ayrıca kendi kimliklerini ortaya koyma ve kariyer anlamında yeni keşifler yapmaya gönüllü olmaktadır. Ebeveyn, çocuklarının hem kendilerini hem de kariyerlerini keşfetme sürecinde önyargısız ve tarafsız olarak destekleyici rollerini ifa etmeli ve iletişim kanallarını mutlaka açık tutmalıdır.

Cinsel Sosyalleşme

Araştırmalar anne ve babanın çocuklarının kariyer arzularını farklı farklı etkilediğini ortaya koymakta (Otto, 2000), genç ergenlerin kariyer planlamalarında özellikle annelerine baktığını belirtir. Poulter (2006) ise babanın etkisinin daha fazla olduğunu söylerken Jacobs, Chhin & Bleeker (2006) ise çocuğun cinsiyetine göre anne ve babaya farklı farklı tepkiler verdiğini söyler. Bütün bu araştırmacıların ortada buldukları nokta ise çocuğun cinsiyetinin mesleki yönelimini oldukça etkilediği yönündedir.

Pek çok araştırmacı çocukların cinsel kimliklerini çok erken yaşlarda, evlerinde keşfetmeye başladıklarını belirtirken az sayılabilecek bir kısmı da erken yaşlardaki cinsel farkındalığın gelecek meslek seçimi üzerinde bir ilişkisinin olabileceğini düşünmektedir. Jacobs, Chhin and Bleeker'ın (2006) araştırmalarından ortaya çıkan sonuç ise özellikle babaların kız çocukları üzerinde kariyerlerini yönlendirme anlamında etkisi büyüktür.

Ebeveyn, sadece mesleki anlamda değil cinsel anlamda da bir takım bilgi ve beklentilerini de bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde aktarmaktadır. Örneğin kızları bale veya halk oyunları kurslarına gönderirken erkek çocukları futbol, basketbol veya karate kursuna göndermek gibi (HesseBiber & Carter, 2000). Çocuklar aynı zamanda ev içinde gözlem yaparak kendi cinsel rollerini öğrenmektedirler. Yine örneğin kız çocuğu annesini izleyerek benzer davranışları kendine kodluyor iken, erkek çocuk ise babayı gözlemlemektedir.

Hesse-Biber & Carter'a (2000) göre anneler çalışsalar dahi ev işlerinin önemli bir kısmını halletmeleri bu kodlamayla ilgili olarak ifade etmektedirler. Çocuklar büyürken kendi cinsiyetlerine göre bir takım etkileri, bilgileri ve kodlamaları alarak ergenliğe adım atmaktadır.

Çocuklar aynı zamanda aile içinde anne ve baba arasındaki güç dağılımı ve kullanımı ile ilgili de çıkarımlarda bulunmaktadır. Aile içinde paranın kontrolünün kimde olduğu, önemli kararları kimin aldığı, planlamaları kimin yaptığı dikkatle gözlenmektedir. Fishman'ın bir çalışmasında (Hesse-Biber & Carter, 2000) anne ve baba arasındaki konuşma örnekleri incelenmiş ve erkek çocukların annenin üzerinde konuştuğu konulara babanınıne göre daha dikkat ettiği ve önemseddiği anlaşılmıştır. Anne ve baba arasındaki güç paylaşımını gösteren konuşmalar çocukların ileride neyi yapıp yapmamaları gerektiğini anlamalarına yarayan bir takım sınırlar çizmektedir (Hesse-Biber & Carter, 2000, syf. 96). Bu noktada babaların anneye oranla daha fazla alanda dominant olduğunu ortaya koymaktadır.

Ebeveynin kız çocuğunun kariyer tercihine etkisi, erkeğe göre daha fazladır. Linda Lavine'ın bulgularına göre evde baba dominant bir konumdaysa kız çocuğunun kariyer seçiminde evvelce kadınlar için uygun bulunan meslek dallarından birine yönelme olasılığı çok daha yüksektir. Bunun sebebi çocuğun ev içinde cinsiyet odaklı işlerle ilgili mesaj bombardımanına maruz kalması olabilir. Bu kızlar genellikle toplumca bayanlar için uygun kabul edilen işlere yönelirken erkek egemen iş kolları akıllarından bile geçmemektedir. Lavine'a göre (1982) anne veya baba iş yaşamında ne kadar güçlü ve dominant olursa olsun çocuklar sadece evdeki hallerinden etkilenmektedir. Kız çocuğu kariyer tercihinde sadece anneyi rol model olarak almaktadır.

Annenin Etkisi

Günümüze kadar yapılmış çalışmaların çoğu, babanın çocukların kariyeri üzerindeki etkisine yoğunlaşırken son yıllarda kadının daha fazla iş hayatına girmesiyle birlikte annenin rolünü inceleyen araştırmalar da yaygınlaşmaya başladı. Gerçekte annenin etkisinin, babanın etkisinin neredeyse tam tersi olduğu bilinmektedir (Simpson, 2003, Tartışma Bölümü 2).

Bir örnek vermek gerekirse yüksek statülü ve cazip işler yapan kadınlarla nispeten daha düşük statülü va kadınsı işler yapan anneler incelendiğinde yüksek statülü işlerde çalışan kadınların çocuklarını kendinikine benzer işlere girmeleri konusunda cesaretlendirmedeği ortaya konulmuştur

(Simpson, 2003). Babalar ise çocuklarını daha ziyade mühendislik gibi teknik ağırlıklı iş kollarına yönlendirmektedir (Simpson, 2003).

Öte yandan yine araştırmalara göre annesi ev hanımı olan çocuklar, kendi çocukları olduğunda çalışmayı bırakıp evde kalmayı tercih etmektedir (Chope, 2006; Lavine, 1982; Weinshenker, 2006). Ayrıca annesi ev hanımı olan erkek çocukları da eğer kendi çocukları olursa eşlerinin çalışmayı evde kalmalarını istemektedir (Weinshenker, 2006).

Kadınların meslekleri, annelik rollerini de etkilemektedir. Örneğin, matematik veya fizik gibi alanlarda çalışan kadınlar, çocuklarına eşit davranırken, daha yüksek gelir ve statüye sahip meslekleri icra edenlerin kız çocuklarını biraz daha fazla kayırdıkları ortaya çıkmıştır (Maier, 2005).

Annenin ciddi etkisine karşın çocuklar kariyer seçiminde babalarının daha etkili olduğunu ifade etmektedir (Otto, 2000). Maier'e göre çocuklar anneleriyle kariyer konusu üzerine günlük olarak çok sık konuşmakta, ortaya bir yönelim çıktığı noktada babaya başvurulmakta ve baba da zaten karar geçilen konuyu desteklediğinde sanki babanın dediği olmuş gibi bir algı ortaya çıkmaktadır (Maier, 2005, syf. 414). Öte yandan Li ve Kerpelman'a göre anneler özellikle kız çocuklarının kariyer seçimlerinde hayati bir etkiye sahip olduklarının farkına vararak uygun ve yapıcı bir davranış geliştirmelidir (Li & Kerpelman, 2007, syf. 113).

Bölüm III: Özet, Kritik Analiz, ve Tavsiyeler

Bu bölümde şu ana kadar verdiğimiz bilgileri özetlemek ve analiz etmek istiyorum. Özellikle 4 kariyer teorisinin, kariyerde ebeveyn etkisiyle ilintisi ve cinsiyet anlamında sosyalleşmenin etkisini tartışacağım. Ayrıca gelecek araştırmalar için öneriler, çocuk ve aileleri ile çalışan kariyer danışmanlarına da tavsiyelerim olacak.

Özet ve Literatür İncelemesinin Kritik Analizi

Ebeveynlerin çocuklarının kariyer tercihleri üzerine etkisini masaya yatırdığımız bu literatür incelemesinde ebeveyn ve çocuk ilişkisinin aslında birkaç farklı kanal üzerinde ilerlediğini görüyoruz. Bu kanalların başında anne ve babanın sahip olduğu değer, normlar ve beklentiler, ebeveyn çocuk arasındaki ilişki ve cinsel farklılaşma. Bu değişkenlerin neredeyse tamamı dört temel kariyer teorisinin içinde yer almaktadır.

Ginzberg'in (1988) teorisinde çocuk, gelişiminin ilk aşamasında anne babasının mesleğinden etkileniyor ve daha sonraki yıllarda ise bu etkilenme, kendi istekleri ve dışarıda varolan olanaklar arasında bir uzlaşmaya varmaya çalışmaktadır.

Havighurst'ün (1964) teorisinde de çocuk öncelikle anne babası olmak üzere kendisine yakın olan kişi veya kişinin mesleklerine yönelmektedir.

Roe (1957) çocuğun kariyer seçiminde ebeveynlik tarzlarının büyük bir etkiye sahip olduğuna inanıyor. Özellikle odağında insan olan iş kollarını tercih edip etmeme konusunda... Roe daha sonra da çocuğun anne babayla olan bağının güçlü olup olmaması veya şeklinin çocuğun meslek seçimi üzerinde en etkili unsur olduğunun altını çizmektedir. Çocuğun meslek seçiminde ebeveynlerinden nasıl etkilendiğine dair en detaylı teori ise 7 faktörüyle Gottfredson'a aittir(1981). Bu 7 faktöre cinsiyet ve değerler de ilave edilmektedir. Bu çalışmada çok sayıda ve farklı araştırmanın ebeveynlerin değer ve beklentilerinin çocuğun meslek seçimi üzerine etkili olduğunu ittifakla ortaya koymaktadır. Ergenler başta meslek seçimi olmak üzere diğer hayati konularda da anne ve babalarının değerlerini paylaşma eğilimi göstermekte ve hatta önlerine ciddi fırsatlar çıksa bile, eğer bu değerlerle uyumuyorsa görmezden gelebiliyorlar. Örneğin çocuğun önüne astronot olma fırsatı gelmişse bile ebeveynlerden onay alamıyorsa çocuk bu fırsattan uzaklaşmaktadır.

Buraya kadar bulduklarımız toplumumuzda yaygın olan, "Ergenler başına buyruktur, isyankardır, kendi akıllarına göre karar veriyorlar ve anne babaya karşı geliyorlar" şeklindeki kanılara

ters düşmektedir. Aslında ergen karşı koyması veya isyanı, çocuğun aileden biraz uzaklaşıp kendi değerlerini arayıp bulması ve neticede yapacağı meslek tercihinin ebeveynin beklentileriyle bir şekilde örtüşürülmesi süreci olarak kendini göstermektedir.

Öte yandan bu incelemede aile içindeki cinsiyete dayalı roller, güç paylaşımı ve diyaloglarda çocukların sahip oldukları cinsiyete göre iş kollarına yönelmesini desteklemektedir. Bunun da pozitif bir etki olduğunu söyleyemiyoruz.

Araştırmalar özellikle annenin çocukları cinsiyetlerine uygun düşecek iş kollarına yönlendirdiğini göstermektedir (Otto, 2000; Simpson, 2003). Ayrıca literatür anne ve babanın birbirleriyle olan ilişkisinin, davranışlarının aile içindeki gücü kullanma şekillerinin çocukların kariyer tercihlerine etki ettiğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet farkı gözetilen bir ortamda yetişen çocukların (yani kız evde otursun ev işi yapsın şeklinde konuşmaların geçtiği) genellikle bu beklentiye uygun davrandığı görülmektedir. Ancak anne çalışıyorsa ve kadınların hamilelikten sonra tekrar işe dönmeleri gerektiğini düşünüyorsa durum değişebilmektedir.

Şu ana kadar yapılan araştırmalar anne ve babanın cinsiyetlere bakış açısından özellikle kız çocuklarının etkilendiğini ortaya koymaktadır. Erkek çocukları için yeterli bir araştırmaya rastlanmamaktadır.

Gelecek Araştırmalar İçin Tavsiyeler

Araştırmalar ebeveynin çocukların meslek seçimi üzerine etkisi tartışmasız bir şekilde ortaya koymaktadır. Geçmiş yıllardaki araştırmalar özellikle babanın daha fazla etkiye sahip olduğunu ortaya koyuyordu (Havighurst, 1964) ancak güncel araştırmalar annenin de en az babalar kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu belirtmektedir (Otto, 2000; Simpson, 2003). Gerçekten de kadının son yıllarda daha iyi eğitim almaya başlaması, ekonomik hayatta yer edinmesi aileye ekonomik katkıda bulunabilmesi annenin durumunu da güçlendirmektedir (Simpson, 2003). Gelecekte yapılacak araştırmalar, annenin iş hayatındaki ömrünü ve bunu etkileyen faktörleri konu edinebilir. Ayrıca çocukların kariyer belirleme sürecine etki eden diğer unsurlar da araştırılabilir.

Öte yandan çalışma mekanlarında yaşanan değişimler, ev-ofis kavramının giderek yaygınlaşması, yeni gelişen meslek dalların kariyer seçiminde değişikliklere yol açabilir.

Örneğin ev ofis çalışan annenin çocuklara etkisi nasıl olabilir? Ayrıca ileride sadece ebeveynlerin değil dedelerin ninelerin ve hatta yakın akrabaların çocukların kariyer seçimine etkisi sorgulanabilir.

Kariyer Danışmanları İçin Tavsiyeler

Okullarda görevli rehber öğretmenler veya kariyer danışmanları çocuklarla aileleri arasındaki ilişkinin çocukların meslek seçimine etkisi üzerinde durması gerekecek. Özellikle danışmanlar ebeveynlerle daha sık görüşüp onların çocukları üzerindeki bilinçli veya bilinçdışı etkilerini tartışabilirler.

Özellikle kariyer günleri veya kariyer panayırıları gibi etkinlikler vasıtasıyla ergenlerin aileleriyle bir araya gelme şansı yakalanabilir. Rehberler hazırlayacakları broşür, tanıtım yazılarıyla velileri çocuklarıyla olan ilişkileri konusunda uyarabilir. Mesela velilerin aile içinde mesleklere cinsiyet atfeden konuşmalarına özen göstermeleri istenebilir.

Okul rehberlerinin hem velileri hem de toplum karar vericilerini uyararak bazı meslek alanlarının erkek veya kadın egemen olmasının engellenmesi sağlanabilir. Mesela kadınlar daha fazla bilim insanı veya mühendis olabilir.

Son olarak velilerin de bu süreçte eğitilmesi önemli bir adım olabilir çünkü araştırmalar velilerin çocukları üzerindeki etkilerini azımsadığını gösteriyor (Taylor, Harris & Taylor, 2004). Bunun için okullarda velilerin de katılabileceği mesleki yönelim çalışmaları düzenlenebilir.

Referanslar

- Adams, J.F.** Understanding Adolescence, Allyn and Bacon, Inc., 1976, s. 498-499.
- Arı, R. & Seçer, Z. Ő.** (2003). Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, 451-464.
- Akkaya, S.** (2008). Ortaöğretim (lise) öğrencilerinde rekabetçi tutum ile ana-baba tutumları arasındaki ilişki düzeyi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bingöl Dursun** (2006), İnsan Kaynakları Yönetimi.
- Biber, S., & Carter, G.L.** (2000). *Working women in America: Split dreams*. New York, NY: Oxford University Press.
- Beyers, W. & Goossens, L.** (1999). Emotional autonomy, psychosocial adjustment and parenting: Interactions, moderating and mediating effects. *Journal of Adolescence*, 22, 753-769.
- Gürüz Demet ve Yaylacı Gaye Özdemir** (2009), İnsan Kaynakları Yönetimi: İletişimci Gözüyle.
- Gürüz Demet ve Gürel Emet** (2006), Yönetim ve Organizasyon.
- Erdoğmuş Nihat** (2003), Kariyer Geliştirme: Kuram ve Uygulama.
- DeRidder, L.** The Impact of Parents and parentin on Career Development.Knoxville, TN: Comprehensive Career Development Project, s. 30.
- G.Ö Yaylacı** - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig), 2007.
- Chope, R. C.** (2006). *Family matters: The influence ofthefamily in career decision making*. Austin, TX: Pro-Ed.
- Ferry, N. M.** (2006, June). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. *Journal ofExtension*, 44(3). Retrieved August 31, 2007, from: www.joe.org/joe/2006june/rb7.shtml
- Ginzberg, E.** (1988, June). Toward a theory ofoccupational choice. *The Career Development Quarterly*, 36(4),358-363. Gottfredson, L. (1981, November 1). Circumscription and compromise: A developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology*, 28, 545, 580. Retrieved October 29,2007, from: ERIC database.
- Havighurst, R. J. (1964).** Youth in exploration and man emergent. In H. Horow (Ed.), *Man in a world ofwork* (pp. 215-236). Boston, MA: Houghton Mifflin. **Hesse-**
- Hirsch, E. D., Kett, J. F., & Trefil, J.** (Eds.; 2002). *The new dictionary ofcultural literacy* (3 ed.). Retrieved October 29,2007, from: www.bartleby.com/59/17/ socioeconomi.html
- Jacobs, J. E., Chhin, C. S., & Bleeker, M. M.** (2006, August). Enduring links: Parents' expectations and their young adult children's gender-typed occupational choices. *Educational Research & Evaluation*, 12(4),395-407. Retrieved September 18, 2007, from: Academic Search Elite database.

Jacobsen, M. H. (1999). *Hand-me-down dreams: How families influence our career paths and how we can reclaim them.* New York, NY: Harmony Books.

Kniveton, B. H. (2004, November). The influences and motivations on which students base their choice of career. *Research in Education*, 72,47-59. Retrieved August 31,2007, from: http://findarticles.com/p/articles/mi_qa3765/is_200411/ai_n9468960

Kush, K. & Cochran, L. (1993). Enhancing a sense of agency through career planning. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 434-439.

Lavine, L. (1982, June 1). Parental power as a potential influence on girl's career choice. *Child Development*, 53(3),658-663. Retrieved October 23,2007, from: ERIC database.

Li, C., & Kerpelman, J. (2007, January 11). Parental influences on young women's certainty about their career aspirations. *Sex Roles*, 56, 105-115. Retrieved February 24, 2008, from: EBSCOhost database.

Maier, K. S. (2005). Transmitting educational values: Parent occupation and adolescent development. In B. Schneider, & L. J. Waite (Eds.), *Being together, working apart: Dual-career families and the work-life balance* (pp. 396-418). New York: Cambridge University Press.

Mish, F. C. (Ed.; 2004). *Merriam-Webster's collegiate dictionary* (11th ed.). Springfield, MA: Merriam-Webster, Inc.

Kepçeoğlu, Muharrem, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Özerler Yayınevi

Külahçioğlu, Şermin- Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Görükle Yerleşkesi 16059 Bursa.

Otto, L. B. (2000, Winter). Youth perspectives on parental career influence. *Journal of Career Development*, 27(2), 111-118. Retrieved October 23, 2007, from: ROQUEST database.

O' Brien, K. M., Friedman, S. M., Tipton, L. C. & Linn, S. G. (2000). Attachment, separation, and women's vocational development: A longitudinal analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47, 301-315.

Özyürek Ragıp - Atıcı Meral Kılıç - Üniversite Öğrencilerinin Meslek Seçimi Kararlarında Kendilerine Yardım Eden Kaynakların belirlenmesi (Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Dergisi Cilt 3, Sayı 17).

Paa, H. K., & McWhirter, E. H. (2000, September). Perceived influences on high school students' current career expectations. *The Career Development Quarterly*, 49, 29-49.

Poulter, S. B. (2006). *The father factor: How your father's legacy impacts your career.* Amherst, NY: Prometheus Books.

Rathunde, K., Carroll, M. E., & Huang, M. P. (2000). Families and the forming of children's Occupational future. In M. Csikszentmihalyi & B. Schneider (Eds.), *Becomingadult: How teenagersprepare for theworld ofwork* (pp. 113-140). New York: Basic Books.

Reinhard, B. (1997, April 30). Some find fault with 'Daughters to Work' event. *Education Week*, 16(31),9. Retrieved March 13,2008, from: Professional Development Collection database.

Roe, A. (1957, September). Early determinants of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology*, 4(3),212-217. Retrieved October 29, 2007, from: PsycARTICLES database.

Simpson, J. C. (2003, May). Mom matters: Maternal influence on the choice of academic major. *Sex Roles: A Journal ofResearch*, 48(9110),447-460. Retrieved August 31, 2007, from: Academic Search

Elite database. Son's day. (1996, September/October). *New Moon Network*, 4(1), 10. Retrieved March 13, 2008, from: Professional Development Collection database.

Sürücü, M. (2005). Lise öğrencilerinin mesleki olgunlukları ve algıladıkları sosyal destekleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Trice, A. (1995, June). The origins of children's career aspirations: IV. testing hypothesis from four theories. *Career Development Quarterly*, 43(4),307-322. Retrieved October 10, 2007, from: ERIC database.

Weinshenker, M. N. (2006, October 28). Adolescents' expectations about mothers' employment life course patterns and parental influence. *Sex Roles*, 54, 845-857. Retrieved February 24, 2008, from: EBSCOhost database.

Yörükoğlu, A. (1989). Değişen toplumda aile ve çocuk. (3.Baskı). İstanbul. Özgür Yayın Dağıtım.

Ünüvar, A. (2007). Lise öğrencilerinin algıladıkları ana-baba tutumları ile kendine saygı düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yılmaz, B. (<http://www.haberturk.com/polemik/haber/688250-universiteliler-meslek-seciminden-neden-mutsuz>)

Yavuzer, H. (2009). Ana-baba ve çocuk. (20. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.